

Anna Kubczak

Joerg Strubing 'Anselm Strauss'

Przegląd Socjologii Jakościowej 7/1, 73-79

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

QSR – Edycja Polska

Przegląd Socjologii Jakościowej

Tom VII, Numer 1 – Luty 2011

Anna Kubczak
Uniwersytet Łódzki, Polska

Jörg Strübing (2007) *Anselm Strauss*. Konstanz: UVK
Verlagsgesellschaft mbH

Książka „Anselm Strauss” autorstwa Jörga Strübinga, profesora socjologii Uniwersytetu w Tybindze, jest czwartą z kolei pozycją w serii „Klassiker der Wissenssoziologie”, która ukazała się nakładem wydawnictwa UVK Verlagsgesellschaft w Konstancji. Seria wydawana przez Bernta Schnettlera ma na celu prezentowanie prac twórców szczególnie ważnych dla szeroko rozumianej socjologii wiedzy, którzy dotąd nie doczekali się opracowań przybliżających ich naukowy dorobek.

Taki jest też cel, który postawił sobie Autor – uzupełnienie luki, jaką stanowi „brak jakiegokolwiek pozycji, która prezentowałaby teoretyczne i metodologiczne dokonania Anselma Straussa i wprowadzała w jego najważniejsze idee” (s. 8). Zdaniem Autora pozycja taka jest szczególnie potrzebna z tego względu, że aktywność naukowa Straussa przejawiała się na wielu płaszczyznach – „jest z jednej strony symboliczno-interakcjonistycznym psychologiem społecznym, z drugiej socjologiem medycyny z wieloma przełomowymi badaniami empirycznymi, uchodzi za współtwórcę metodologii teorii ugruntowanej, a przede wszystkim za główną postać (*Leitfigur*) ‘przełomu jakościowego’ (*qualitative turn*) w empirycznych badaniach społecznych” (j.w.). Strübing przypomina tu, że Strauss prezentował wiele swoich teoretycznych pojęć w artykułach relacjonujących badania empiryczne, natomiast spójnego wyłożenia swych idei dokonał dopiero w książce „Continual Permutations of Action” (1993), ukazując jak powstaje społeczeństwo w działaniu, lecz co ważne, zrobił to “bez marginalizowania struktury społecznej organizacji i instytucji społecznych, traktowanych tylko jako skutków działania” (Strübing 2007: 10).

Autor nadał książce strukturę trzyczęściową, choć formalnie rzecz ujmując składa się ona z wprowadzenia, siedmiu rozdziałów i dodatków w postaci bibliografii, kalendarium ważniejszych dat z życia Straussa, indeksu osób i indeksu rzeczowego, zamieszczonych na 151 stronach. Pierwsza część (rozdział pierwszy) to licząca 47 stron obszerna nota prezentująca życie i karierę naukową Straussa jako wzajemnie warunkujących się elementów biografii, naznaczonych poszukiwaniem inspiracji i krystalizowaniem się teoretycznego programu odzwierciedlającego idee

¹ Dane adresowe autora: Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ, ul. Rewolucji 1905r. Nr 41/43, 90-214 Łódź
E-mail: ak.kontaktuni@gmail.com

pragmatyzmu (zwłaszcza J. Deweya), wpływy George'a H. Meada, Roberta Parka, Everetta Hughesa i Herberta Blumera. Część druga (rozdział drugi) poświęcona jest procesowi kształtowania się metodologicznego stylu Straussa, badacza społecznego rozpoczynającego karierę w "manierze klasycznej" (czyli od badań o charakterze ilościowym [s. 44]), a następnie zmagającego się z wątpliwościami i dylematami metodologicznymi. W części tej zaprezentowane zostały podejmowane przez Straussa próby integracji teorii i metodologii, które miały nadać teorii walor efektywności, czyli sprawić by funkcjonowała w praktyce (s. 45). Część trzecia, na którą składają się rozdziały od trzeciego do siódmego, stanowi zwięzłą prezentację dorobku teoretycznego Anselma Straussa z uwzględnieniem najważniejszych koncepcji i pojęć, które wprowadził do socjologii. Chodzi tu zwłaszcza o pojęcie negocjowanego ładu (*ausgehandelte Ordnung*), później zastąpionego pojęciem procesualnego ładu (*prozessuales Ordnung*), kontekstów świadomości (*Bewusstheitkontext*), łuku pracy (*Arbeitsbogen*) i linii pracy (*Arbeitslinie*), trajektorii (*Verlaufskurven*), procesualnego ujęcia pracy i organizacji oraz o koncepcję społecznych światów (*Sozialen Welten*) i aren (*Arenas*).

W rozdziale pierwszym - *Anselm L. Strauss: Ein Leben für eine Soziologie der Praxis* - Strübing przedstawia obszerną notę biograficzną opisującą karierę naukową Straussa, począwszy od jego wyborów edukacyjnych, ukierunkowanych w dużej mierze przez doświadczenie chronicznej choroby, przez lata studiów aż po samodzielną pracę naukowo-dydaktyczną i badawczą. Strübing dość silnie eksponuje motyw problemów zdrowotnych, podkreślając, że "nie jest możliwe zrozumienie prac Straussa bez tego właśnie elementu" jego biografii (s. 13). Historia kariery Straussa pokazuje, że jego zainteresowania badawcze i realizowane projekty rzeczywiście były ściśle związane ze światem medycyny. Przykładem tego są badania nad umieraniem i śmiercią, nad chronicznie chorymi czy nad pracą lekarzy i personelu medycznego szpitali. Przez większą część swojej kariery Strauss był zresztą związany ze *School of Nursing University of California* w San Francisco (*Department of Social and Behavioral Sciences*). W tym rozdziale Strübing pokazuje też drogę, jaką przeszedł Strauss zapoznając się w trakcie studiów z dorobkiem teoretycznym Szkoły Chicago (dzięki F. House'owi), społeczną filozofią pragmatyzmu i pracami J. Deweya, które później stanowiły silną inspirację dla jego badań empirycznych. Autor dość dokładnie opisuje okres "terminowania" i stopniowego emancypowania się Straussa spod wpływu H. Blumera, który był jego mentorem w Chicago, jednakże nie mógł mu pomóc w rozwiązaniu problemów metodologicznych. Strübing ilustruje ten okres słowami samego Straussa: "Blumer w ogóle nie miał żadnej metody. Mówił po prostu: 'Rób z danymi, co chcesz!'" (s. 17).

Podsumowując, rozdział pierwszy opisuje kolejne etapy rozwoju kariery naukowej Straussa jako przejście od wczesnych zainteresowań koncepcjami psychologii społecznej do zainteresowań tożsamością i jej społecznymi uwarunkowaniami, badania procesów socjalizacji zawodowej, na przykładzie medycyny, potem zainteresowania socjologią miasta (ponownie tematyka tożsamości, transformacji i procesów społecznej organizacji i instytucjonalizacji, ale w odniesieniu do miasta), a następnie badań nad pracą lekarzy szpitali psychiatrycznych (s. 24). Uwidoczniony jest tu znaczny wkład prac Straussa w teorię socjologiczną, zwłaszcza w wymiarze dotyczącym powiązania działania ze strukturą w postaci pojęcia negocjowanego ładu (*negotiated order, ausgehandelte Ordnung*).

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Theorie und Methode: Vom Survey zur Grounded Theory*, Strübing skupia się na podkreśleniu trudnych początków Straussa

jako badacza “wyrosłego w tradycji Szkoły Chicago i pragmatycznej filozofii działania”, która jednak nie dostarczały metodologicznych narzędzi pozwalających radzić sobie z subiektywnymi danymi (s. 43). Autor pokazuje jak, bezskutecznie poszukując wskazówek metodologicznych u W. Thomasa, F. Znanieckiego czy H. Blumera, Strauss rozpoczął badania empiryczne, przy czym jak wspomina, zacytowana w książce, Juliet Corbin “zaczął konwencjonalnie od analizy statystycznych danych ilościowych. (...) Robił wywiady, ale nie wiedział jak je analizować, jak dostać się pod powierzchnię warstw danych i odkryć o co właściwie chodzi” (s. 44). Straussem kierowało silne dążenie do tego, by teoria funkcjonowała w praktyce, a także by uwzględniała różnicowanie w obrębie badanych zjawisk, co było wyrazem inspiracji filozofią pragmatyzmu.

Zdaniem Strübinga dopiero współpraca z E. Huhgesem i poznanie jego “pragmatycznej heurystyki porównywania” stało się dla Straussa inspiracją do rozwijania procedur, które potem weszły w zasób metodologii teorii ugruntowanej w postaci teoretycznego pobieranie próbek i metody ciągłego porównywania. Natomiast współpraca z B. Glaserem zapoczątkowała okres “metodologicznego określenia”, które zaowocowało publikacjami metodologicznymi krytykującymi “funkcjonalizm i hipotetyczno-dedukcyjną metodologię” oraz proponującymi “iteratywno-cykliczny” model procesu badań społecznych (s. 48). Autor wspomina na koniec o powodach rozejścia się Straussa i Glasera, jak pisze – „[Strauss] kieruje się zaczerpniętym od Deweya pragmatycznym modelem procesu iteracyjno-cyklicznego rozwiązywania problemów, jako głównego wzorca dla metodologii teorii ugruntowanej, natomiast Glaser induktywistyczną epistemologią i przedstawianiem, jak teoria wyłaniania się z danych” (s. 49). Strübing nie poświęca wiele miejsca samej teorii metodologii ugruntowanej, którą skądinąd uznaje za jedno z najważniejszych dokonań Straussa.

Rozdział trzeci – *Prozessuales Ordnen als modus der Strukturengese* - prezentuje Straussovską koncepcję społeczeństwa jako wynegocjowanego ładu (*ausgehandelte Ordnung*), której ważnym elementem jest teoria społecznych światów i wynikająca z niej procesualna perspektywa samo-organizującego się społeczeństwa. Strübing podkreśla, że pojęcie ładu procesualnego było odpowiedzią Straussa na problem relacji między poziomami mikro i makro zjawisk społecznych, a także na pytanie o związek między strukturą i działaniem. Według Straussa działanie nie jest determinowane przez struktury - struktury są zasobem dla działania (*Ressourcen*), wyznaczają one ramy działania, stają się warunkami, które mogą ułatwiać bądź utrudniać działanie. Strauss pytał, czym jest interakcja i jaki jest jej wpływ na integrację społeczną, jak działania jednostki przyczyniają się do stabilizacji lub modyfikacji grup, organizacji, instytucji oraz o to, jak powstaje wspólnie podzielana wiedza o świecie. Podkreślał, że ład społeczny jest stale negocjowany, kiedy aktorzy w interakcjach podtrzymują go lub modyfikują poprzez swoje działania.

Teoria społecznych światów, omawiana w rozdziale czwartym (*Die Theorie Sozialen Welten*), jest teoretyczną propozycją Straussa dotyczącą powstawania i organizacji życia społecznego - dotyczy kwestii formowania się “agregatów społecznych” (s. 22), ich wewnętrznego ustrukturyzowania i wzajemnych relacji, uzgadnianych na arenie. Strübing, analizując poszczególne elementy tej koncepcji, zwraca uwagę na komplementarność pojęć społecznych światów i aren - “społeczne światy podkreślają to, co jest wspólne dla aktorów społecznych, areny odnoszą się do skomplikowanych organizacji życia społecznego (bazujących na procesach interakcyjnych) w warunkach odmienności perspektyw” (s. 97).

Rozdział piąty, zatytułowany *Arbeit als kontinuierlicher Organisations und Reorganisationsprozess* oraz rozdział szósty, *Verlaufskurven als multiperspektivische Rekonstruktion der Eigenlogik Sozialen Prozesse*, przybliżają bodaj najważniejszy element programu teoretycznego Straussa, jakim jest jego procesualne ujęcie pracy. Autor podkreśla istotną różnicę w podejściu Straussa, który traktował pracę jako proces, a proponowane przez niego nowe pojęcia analizy i opisu zjawisk pracy - pojęcie trajektorii, łuku pracy i linii pracy – zostały wywiedzione z badań empirycznych. Pojęcie trajektorii było inspirowane koncepcją czasu G. H. Meada, a powstało w wyniku badań prowadzonych z B. Glaserem nad umieraniem i jest szczególnie ważne nie tylko dla socjologii medycyny, ale i dla badań nad biografią. Ponadto Strauss uznawał, że analiza procesów pracy nie może się zakończyć na aspektach funkcjonalnych, ale powinna uwzględniać aspekty relacyjne. Jak pisze Strübing, “praca jest zawsze także pracą nad relacjami (*Beziehungsarbeit*), każda interaktywna koordynacja czynności pracy ustanawia lub modyfikuje społeczne związki między pracującymi” (s.115).

W ostatnim, siódmym rozdziale (*Resümee und Skizze einer Wirkungsgeschichte*), Strübing dokonuje podsumowania programu teoretycznego Anselma Straussa i precyzuje jego wkład w rozwój socjologii oraz metod badawczych. Podkreśla przy tym zwłaszcza dwa elementy. Po pierwsze, widoczne w pracach Straussa zintegrowanie filozofii pragmatyzmu z praktyką badawczą, ale nie poprzez zapożyczanie teorii, a poprzez oparcie się na badaniach empirycznych: “[Strauss] wydaje się być w podwójnym sensie pragmatystą, bo wywodzące się z tej tradycji pojęcia (np. rozumienie organizacji jako procesu) włączał jako elementy teorii społecznej dopiero wtedy, gdy ich konsekwencje ujawniły się w empirycznych analizach” (s. 125). Po drugie, przejawiające się w koncepcjach Straussa konsekwentne powiązanie teorii z metodą - metodologia teorii ugruntowanej traktowana jest jako środek do dalszego rozwijania interakcjonistycznej teorii działania, która z kolei, poprzez praktyczne konsekwencje, tworzy ramy dla doskonalenia metodologii.

Na koniec Autor zastrzega, że forma książki wymusiła pewne ograniczenia, wśród nich choćby niemożność systematycznego porównania Straussowskiej wersji symbolicznego interakcjonizmu do innych jego wersji, czyli Szkoły Iowa, *Cultural Studies* czy koncepcji dramaturgicznej E. Goffmana (s.123).

Za istotne ograniczenie książki należy uznać fakt, że przytaczana przez Strübinga teoria ugruntowana, opisywana jako jedno z najbardziej istotnych dokonań Straussa, została w gruncie rzeczy potraktowana w sposób dość oszczędny. Być może był to celowy zabieg Autora wynikający z faktu, że w tym samym mniej więcej czasie wydał on osobną książkę poświęconą tylko teorii ugruntowanej. Niemniej wydaje się, że w świetle wielokrotnie akcentowanych w książce metodologicznych dylematów i poszukiwań Straussa oraz jego roli w “przełomie jakościowym” (s. 8), szersze omówienie metodologii teorii ugruntowanej, a nie głównie sposobu dochodzenia doń, byłoby korzystne.

Biorąc pod uwagę cel, jaki postawił sobie Autor, czyli “uzupełnienie luki ...” oraz „wprowadzenie w najważniejsze idee” prac Straussa (j.w.) można uznać, że są to stosunkowo drobne zastrzeżenia. Warto podkreślić zatem te aspekty książki, które mogą stanowić o jej atrakcyjności dla czytelnika. Ich wspólnym mianownikiem jest ukazanie, jak istotne było dla Straussa powiązanie teorii z praktyką dnia codziennego.

Autor przede wszystkim eksponuje silne zakorzenienie Straussa w filozofii pragmatycznej i wpływ Deweya na jego poglądy, nie tylko w sferze naukowej, ale również w sferze ideologicznej - Strauss był zaangażowanym liberałem, zainteresowanym kwestiami obywatelskimi. To zainteresowanie znajdowało swe odbicie w pracy naukowej i postrzeganej przez niego roli socjologii jako nauki, która winna dostarczać wiedzy stosowalnej w praktyce. Według Strübinga także charakterystyczny styl pisania Straussa jest wynikiem dążenia do tego, by jego prace i zawarta w nich wiedza były dostępne nie tylko specjalistom, ale również laikom – "jego styl charakteryzuje brak definicyjnej ścisłości i operowanie przykładami, co sprawia, że jego książki zdają się 'łatwo czytać'" (s. 7, 39).

Strübing pokazuje także drogę naukową Straussa jako stopniowe dochodzenie do własnego stylu badawczego oraz konsekwentne budowanie teorii działania, która jest oparta na badaniach empirycznych. Jeśli chodzi o styl badawczy Straussa to warto podkreślić jego początki jako socjologa wykształconego w nurcie symbolicznego interakcjonizmu, ale nie podążającego za metodologicznymi rozwiązaniami stosowanymi przez jego przedstawicieli. Początki empirycznych badań Straussa związane są z metodami ilościowymi, a następnie z poszukiwaniem możliwości uwzględnienia w badaniach subiektywnych wymiarów działań ludzkich. Strübing podkreśla szczególnie istotną rolę, jaką odegrał tu E. Hughes jako badacz, który miał najsilniej inspirować Straussa, zwłaszcza jeśli chodzi o kwestie metodologiczne oraz powstanie metody ciągłego porównywania.

Ciekawym dla czytelnika może być sam sposób przedstawienia biografii Straussa jako socjologa, którego wybory teoretyczne i metodologiczne były podyktowane chęcią budowania wiedzy, która miałaby praktyczne zastosowanie. Wspomniane silne zakorzenienie Straussa w pragmatyzmie sprawiało, że podejmował problemy badawcze dotyczące codziennego życia i tego, co w tej codzienności problematyczne, stąd jego zainteresowanie działaniami rutynowymi i tym, co się dzieje, gdy rutyna zostanie zachwiana. Strübing opisuje zainteresowania badawcze Straussa począwszy od badań w szpitalach nad organizacją pracy, nad umieraniem i śmiercią, pokazując, w jaki sposób wyniki tych badań kumulowały się w jego teoretycznym programie. Zaletą książki jest wskazanie na silne empiryczne ugruntowanie teorii Straussa - wprowadzane przez niego pojęcia były wynikiem analiz, a nie tez założonych *a priori*. Dzięki temu budowana przez Straussa teoria działania zyskała na spójności.

Interesującym wątkiem jest także powiązanie kariery naukowej Straussa z jego biografią, podkreślanie jak, być może dzięki poważnej chorobie, wykształciło się jego pragmatyczne i empiryczne stanowisko. Początkowe studia przyrodnicze i plany zostania lekarzem zostały przez Straussa zarzucone na rzecz nauk humanistycznych (psychologii społecznej i socjologii), ale w praktyce badawczej wracał do świata medycyny wielokrotnie i jest zresztą uznawany za jednego z najważniejszych przedstawicieli socjologii medycyny.

Kto powinien po książkę sięgnąć? Na pewno czytelnicy zainteresowani teoriami socjologicznymi, a koncepcją Anselma Straussa w szczególności. Podobnie może ona dostarczyć wielu cennych informacji wszystkim tym, którzy zajmują się socjologią organizacji, pracy czy medycyny. Jednak, patrząc przez pryzmat nauczania metod badań jakościowych, wydaje się, że książka może wiele zaoferować zwłaszcza studentom.

Po pierwsze, dlatego że pokazuje socjologię jako dziedzinę nauki, której nie należy utożsamiać z abstrakcyjnymi teoriami społecznymi wypracowanymi „za

biurka”, ale z dziedziną rozwijającą się poprzez badanie zjawisk społecznych „w terenie”. Czytelnik może prześledzić drogę, jaką Strauss dochodził od danych empirycznych do nowych pojęć, które na stałe weszły do teorii społecznych.

Po drugie, budowanie teorii, która byłaby efektywna to długotrwały proces kumulowania wiedzy uzyskiwanej w drodze badań empirycznych. Przytaczane w książce liczne przykłady badań prowadzonych przez Straussa, ukazujące zarówno jego inspiracje teoretyczne, jak i poszukiwania metodologiczne, mogą być rodzajem przewodnika dla młodych badaczy.

Po trzecie, dokonania Straussa i jego współpracowników są dowodem na to, że badania społeczne nie są ograniczone do sfer tradycyjnie kojarzonych z naukami społecznymi, ale w swoim wymiarze aplikacyjnym dotyczą również dziedzin zdawałoby się odległych, jak medycyna czy technologia (Star 1999; Star, Strauss 1999; Pace 2004). Wszędzie tam wiedza i umiejętności badawcze socjologa mogą się okazać nieocenione.

Po czwarte, zainteresowania badawcze Straussa pokazują, że nie ma tematów nieważnych. To co rutynowe, codzienne i oczywiste wcale nie musi takim być. Przykładem może być rozważana przez Straussa i Glasera kwestia społecznej definicji śmierci i umierania, zawarta w prowokacyjnym na swe czasy pytaniu: „czy człowiek może umrzeć społecznie zanim umrze biologicznie i co to oznacza dla relacji międzyludzkich” (Strübing 2007: 31 za Glaser, Strauss 1965: X). Doprowadziła ona do rozwinięcia jednego z „centralnych pojęć teoretycznych” – kontekstu świadomości (j.w.).

Na koniec warto podkreślić jeszcze jedną zaletę książki – przytaczane przez Autora wypowiedzi współpracowników Straussa, a także samego Straussa czynią lekturę znacznie atrakcyjniejszą. Dzięki temu czytelnik nie tylko poznaje dorobek Straussa w formie zwięzłego i uporządkowanego wykładu, ale ma możliwość, ograniczonego wprawdzie, ale jednak, wglądu w to, jak „w praktyce” ten dorobek był budowany. Nie były to pojawiające się nagle odkrycia, ale efekt wieloletniej konsekwentnej pracy badawczej, której charakterystycznym rysem było ciągłe kumulowanie i pogłębianie wiedzy o badanych zjawiskach. Towarzyszyły temu liczne wątpliwości metodologiczne i poszukiwanie własnej drogi, które ostatecznie znalazły swój wyraz w *odkryciu* przez Straussa i Glasera metodologii teorii ugruntowanej (1967).

Bibliografia

- Glaser, Barney G. i Anselm L. Strauss (1967) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine. (polskie wydanie: (2009) *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*. Przełożył Marek Gorzko. Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS.)
- Pace, Steven (2004) „A grounded theory of the flow experiences of Web users.” *International Journal of Human-Computer Studies* 60: 327-363.
- Star, Susan Leigh (1999) “The Ethnography of Infrastructure.” *American Behavioral Scientist* 43 (3): 377-391.
- Star, Susan Leigh i Anselm L. Strauss (1999) “Layers of Silence, Arenas of Voice: The Ecology of Visible and Invisible Work.” *Computer Supported Cooperative Work* 8: 9-30.

(http://users.tkk.fi/daviding/1999_CSCW_v8_n1-2_p9_Star_Strauss.pdf).
Strübing, Jörg (2007) *Anselm Strauss*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft mbH.

Cytowanie

Kubczak, Anna (2011) "Jörg Strübing (2007) *Anselm Strauss*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft mbH." *Przegląd Socjologii Jakościowej* Tom VII Numer 1. Pobrano Miesiąc, Rok (http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/archive_pl.php)